

Gazdasági életünk húsz éve

A gazdaságtörténelemben húsz esztendő elenyészően csekély idő. Kisebbségi életünk elmúlt két évtizedének keresztmetszete nem is kíván gazdaságtörténelem lenni, hanem csupán átfogó vázlat húsz esztendő gazdasági életéről. A nemzeti kisebbség gazdasági élete mindig szoros függvénye a többségi nemzet gazdasági életének, mert hiszen a kisebbségnek csak a törvények által szabott kereteken belül lehet felépíteni céljait szolgáló gazdasági intézményeit. A kisebbségi gazdasági intézmények létesítése sokkal nehezebb feladat, mint az államalkotó nemzet által létrehívott gazdasági szervezetek létrehozása. Egy kisebbség nem rendelkezik a törvények parancsoló erejével, tehát törvényadta utakon nem kényszeríthet a nemzettöredék számára gazdasági intézkedéseket. Kisebbségi életben csak *az erkölcsi erő* lehet a gazdasági életben is az összekötő kapocs, amely az elszakadt nemzettöredék gazdasági útját szabályozza.

A mai liberális kapitalizmus kocában éppen ezért nehéz a kisebbségi sorsban élő népek gazdasági helyzete. Különösen Csehszlovákia kisebbségeire vonatkozik ez a megállapítás, ahol a demokrácia és a humanizmus jelszavai mögé éppen a kapitalizmus — egyrészt az uralkodó nemzet, másrészt a nemzetközi tőke kapitalizmusa — bújik el. A kisebbségi gazdasági életben, tehát a mi életünkben legnagyobb veszedelmet éppen a liberalizmus, ezzel együtt az uralkodó nemzet és a nemzetközi tőke kapitalizmusa jelentik. Ennek köszönhetünk minden veszteséget, természetesen az uralkodó nemzet törvényhozási korlátain kívül, ami bennünket húszesztendő kisebbségi életünkben ért.

Kisebbségi gazdasági életünk vizsgálatánál, az elmúlt húsz év távlatának összeállításánál nem kerülhetjük el azt, hogy ne vizsgáljunk rá azokra a hibákra, melyeket a magyar liberális gazdasági politika éppen a végeken, a magyar nyelvhatárokon követett el. Ezt nevezhetjük a kisebbségi sors gazdasági előkészítő korszakának. A másik korszak az államfordulat idejére és az ezt követő néhány esztendőre esik, amikor az államalkotó nemzet részéről a céltudatos gazdasági politika jellemző, a kisebbségek részéről

pedig a visszacsatolás reményének kora, a gazdasági problémák háttérbe való szorulása következett. A néhányéves tétlenség és csodavárás után kezdődött a lassú építkezés ideje, amely a mai napig is tart, sőt fokozottabb mértékben éppen a legutolsó esztendőben indult meg. A három — gazdaságtörténelmi szempontból ugyan rövid — korszak ismertetése közben természetesen részletesen tárgyaljuk gazdasági intézményeinket, egyrészt azokat, amelyeket az államfordulat idején mentettünk át kisebbségi életünkbe, másrészt azokat, melyeket már önerőnkől építettünk fel, közben azokról a magyar intézményeiről sem feledkezem meg, amelyek a húsz esztendő folyamán egyrészt megszűntek, másrészt pedig az uralkodó nemzet kapitalizmusának szolgálatába állottak. Ma — már bevezetőben megállapíthatjuk azt, hogy a szlovákiai magyarság szolgálatában egyedül *a szövetkezeti mozgalom és a gazdasági érdekvédelmi szervezetek állanak*. Államalkotó nemzet testéből szakadtunk kisebbségi sorsba, olyan nemzet testéből, amely a múltban nem helyezett súlyt sohasem a gazdasági kérdésekre, gazdaságilag a világháború végéig nem tudott gondolkodni és a gazdasági munkát a napi politika és a jó közigazgatás mellett csaknem teljesen elhanyagolta és olyan elemnek engedte át, amely sohasem érzett közösséget a magyar lélekkel. A szlovákiai magyar kisebbség nem élt önálló állami életet, hiszen a határmenti magyar népcsoportok szerves részei voltak a magyar medence lakosságának. Erdély az államfordulat idején sokkal kedvezőbb helyzetben volt abból a szempontból, hogy azonnal fölismerte az elcsatolás tényét és megkezdte a gazdasági berendezkedés átépítését az új helyzetnek megfelelően. Erdély a Kárpátok által határolt Közép-Dunamedencében külön egységet jelent, nem fűzték olyan szoros kapcsok a magyar centrumhoz, mint a szlovákiai magyarságot.

Ha a múltszázadbéli gazdasági fejlődést vesszük figyelembe, megállapíthatjuk azt, hogy Magyarország gazdasági fejlődése a magyarság számára teljesen egyoldalú volt. A magyar lakosság körében csupán a mezőgazdálkodás jelentett önálló, kimondottan magyar gazdasági tevékenységet, de ez a, mezőgazdálkodás isem rendelkezett fejlett érdekképviselői szervekkel. A szlovákiai magyarság szempontjából ez a tétel teljesen helytálló, mert a helyzet még ma is ezt mutatja. Ez a mezőgazdálkodás nem volt tökéletes, mert hiszen a mezőgazdasági lakosság néhány évtizeddel azelőtt került ki a jobbágyi sorsból. A múltszázadvégi és a huszadik századeleji magyar liberális gazdasági politika sok tévedését most érezzük igazán kisebbségi életünkben, az új állam keretei között. A magyarság a szabadelvűséggel legtöbbször saját érdekeit áldozta fel. A gazdasági erők szabad érvényesülésének jelszava sokmillió magyar kisember vagyonának megsemmisülését, gazdasági érdekeinek feláldozását jelentette olyan szabadelvű plutokrácia javára, amely a magyar nemzeti szellemtől távol állott és csupán önmaga-

nak élt. A jobbágyi sorsból még alig felemelkedett magyar *nép* továbbra is jobbágya maradt a maga kiszolgáltatottságában és védtelenségében ennek az új hatalomnak. A magyar szabadelvű kapitalizmus útját a (kivándorló magyar tömegek hosszú procesz-sziója, a fálvakon uralkodó áru- és hiteluzsora, egy, szétesett és felhígított magyar középosztály, földbirtokosok eladósodása, a magyar nyelvhatár szélein, de a magyar nemzettesten belül is a nemzetiségek, különösen a románok fokozódó területi térhódításai jelezték. Ez a gazdasági politika gazdasági góccokat épített ki olyan helyeken, ahol ezt a magyarság érdekei nem kívánták. Nagyösszegű állami támogatásban részesített olyan vállalkozásokat, melyeknek erkölcsi és nemzeti megbízhatósága a legtöbb esetben kétes volt. Ennek az erőltetett és nemzeti szempontból távolesó, kényszerítést fejlesztésnek nem sok előnyét láttuk abban az időben, de most érezzük igazi hátrányait kisebbségi életünkben. A szlovákiai — azelőtt magát magyarnak valló — gyáripar és bankokrácia az államfordulattal egyidőben fordította meg köpönyegét és új színekben tündökölt tovább. A magyarságnak az államfordulat előtti időben sem sok hasznot hozott a szabadelvű kapitalizmus nemzeti szempontból, — a gazdasági szempontokat egyelőre figyelmen kívül hagyjuk — de kisebbségi életünket vizsgálva, egyenesen káros volt a nagymértékű gazdasági szabadság.

A széles magyar népréteggel csak nagy erőfeszítéssel tudott törődni néhány előrelátó magyar gazdasági politikus. Ezek a szabadelvűség jelszavát komoly nemzeti gazdasági programmal cserélték fel, kezükbe vették sok bajjal — és éppen a szabadelvűség jelszavával legjobban küszködő mezőgazdasági lakosság szervezését. Ekkor indult meg Károlyi Sándor gróf vezetése alatt az az előrelátó szervezési munka, melyet kisebbségi életünkbe egyedül tudtunk úgyszólván átmenteni, megtartani és amennyire szegénységünkől és elesettségünkől telt, fejleszteni is. "Ha valamikor az erdélyi és szlovákiai magyar kisebbségek gazdaságtörténelmének megírására sor kerül, akkor Károlyi Sándor grófnak és társainak jár majd a hála azért, hogy a kisebbségi magyarságban a gazdasági életerő megmaradhatott. Ez a szervezkedés azonban akkoriban nem mutathatott fel átfogó eredményeket, egyrészt a szabadelvű körök nyomasztó gazdasági fölénye, másrészt a felsőbb társadalmi körök teljes érdektelensége folytán.

A szlovákiai magyarság az államfordulat előtt helyi gazdasági centrumai közvetítésével, vagy közvetlenül észak-déli irányban a legnagyobb központ, Budapest felé gravitált. Kisebb mértékben, főképp a kisalföldi táj, Bécs és a monarciha nyugati részei felé is. A gazdasági vérkeringés ütőerei tehát déli irányban vonultak. A magyar iparosítás — igen helytelenül — a határszéleken folyt. Szociális szempontból még igazolható ez a tény, mert a szegény hegyvidéki lakosságnak akartak ezzel kenyeret adni, azonban nemzeti szempontból teljesen érthetetlen előttünk az, hogy az akkori illetékesek nem gondoltak arra, hogy a magyarság részére nem-

csak a mezőgazdasági foglalkozás és a közszolgálat ágait kellett volna megnyitni, hanem városi, megbízható iparos-, kereskedő- és munkásosztályt is kellett volna teremteni. Ebben az esetben nem történt volna meg az, ami Pozsony, Kassa és Ungvár esetében az 1930. évi népszámlálás idején történt. Ezekben a városokban hiányzott az önérzetes, nemzeti meggyőződésű polgárság, amely ugyan ma is magyarul beszél, de nem meri magát nyíltan magyar-nafci vallani, holott sokszor nem is tud más nyelven.

Az előzmények ránk vonatkozó részének vázlatos ismertetése után áttérek az államfordulat idejére és az ezt követő néhány esztendőre, amikor a legnagyobb veszteség érte a szlovákiai magyarságot anyagiakban.

Az államfordulat elszakított eddigi gazdasági gócainktól és a szlovákiai gazdasági életnek új tájak, új gazdasági lehetőségek, piacok felé kellett orientálódnia. A szlovákiai magyarságot inkább a mezőgazdasági termények értékesítése érdekli és az új piacot ebben az esetben a morvántúli országrészek jelentették. Az új orientáció az első időben, a konjunktúra idején igen kedvező eredményekkel járt. A négyszázkoronás búzaárak idején a szlovákiai magyarság nem gondolt erőtartalékolásra, sőt inkább hiteleket vett fel beruházásokra, melynek kamatait és törlesztését már a gazdasági válság idején kellett fizetnie.

Teljesen váratlanul és felkészületlenül állottunk a kisebbségi sorsba való jutás idején. Igaz viszont, hogy erre nem is készülhettünk fel. Úton-útfélen hallunk Szlovákiáiban olyan hangokat, hogy magyarságunk vezetői az okai annak, hogy a szlovákiai magyarság leszegényedett és nincsenek erős gazdasági szervezetei. Ez az állítás teljesen valótlan. Aki a hivatalos csehszlovák gazdasági politikát figyelemmel kísérte és kíséri, láthatja, hogy a csehszlovák forradalmi törvényhozás már az első hónapokban, sőt hetekben olyan törvényeket és rendeleteket hozott, melyek eleve lehetetlenné tették a nemzeti kisebbségek gazdasági szervezeteinek kiépítését. Az új csehszlovák állam, mint tudjuk, az osztrák-magyar monarchiától a háborús, tehát a teljesen kötött gazdasági rendszert vette át. A forradalmi törvényhozás a köztársaság első éveiben nem sietett a kötött gazdálkodási rendszer felszámolásával, hanem azt egyszerűen továbbépítette.

A köztársaság megalakulásának időpontjától, 1918 október 28-tól 1918 december 31-ig hozott 103 törvény és rendelet közül ötven kizárólag gazdasági és pénzügyi vonatkozású. Természetesen valamennyi törvény és rendelet a kötött gazdálkodás folytatása volt. 1919-ben már számos, reformra irányuló, gazdasági vonatkozású törvényt találunk. így az 1919. évi 5. számú törvény a gabonahivatalt szervezi meg, ebben az időben jelennek meg az ármaximáló rendeletek is, melyek elsősorban a mezőgazdaságot érintették,

különösen a szlovákiai magyar mezőgazdaságot, mert az ármaximálás a minőségi termelést teljesen figyelmen (kívül hagyta).

A szlovákiai magyar kisebbségek részére gazdasági szempontból a legnagyobb csapást a még most is érvényben lévő 1919. évi 210. számú törvény jelentette. Ez a törvény központi szövetkezet név alatt szövetkezeti kényszerközpontot létesített Pozsony székhellyel és azzal a kimondott céllal, hogy a központ a szlovákiai szövetkezetek elszámolását likvidálja a budapesti anyaintézetekkel, melynek megtörténte után a szövetkezetek szabadon kiválhatnak a központ kötelékéből. A likvidálás 1924-ben már befejeződött, azonban olyan törvényes intézkedés is történt időközben, hogy adó- és illetékfedezményt csak a kényszerközpont tagszövetkezetei élvezhetnek, továbbá Szlovákiában csak ennek a központnak van meg a törvényes ellenőrzési joga. *Az ellenőrzési jog privilégizálása csak Szlovákiában van meg, ugyanakkor a történelmi országokban már 50 szövetkezetnek megvan az a joga, hogy külön ellenőrzési központot állítson fel.* A szövetkezeti mozgalom ügyét tehát már 1919-ben megrendszabályozta a törvényhozás olyan módon, hogy a magyarság számára teljes lehetetlenség egy külön ellenőrzési központ megalakítása. Ezzel természetesen még nem fejeződött be a dolog. Tovább keil ismertetnem a szövetkezeti mozgalomra vonatkozó törvényes megkötéseket.

A pozsonyi kényszerközpont az államfordulat idején a törvény parancsa folytán maga köré tömörítette az összes szlovákiai szövetkezetet. A hitelszövetkezeteket közvetlenül a pozsonyi központ kezelte, a fogyasztási és egyéb bevásárló és értékesítő szövetkezetek számára vidékenként áruelosztókat állított fel. Ezek az áruelosztók a legnagyobb anyagi nehézségek közé kerültek a legrövidebb időn belül. Ekkor jelenik meg az 1924. évi 239. számú törvény, amely választás elé állította a központot: u. i. a pénzügyi központok működését pénzügyi, ellenőrzési és szervezési tevékenységre korlátozta. A Központi Szövetkezetnek tehát választania kellett, inkább a hitelszövetkezeteket tartotta meg, mint a rossz vezetés folytán tönkrement áru elosztókat. A zsolnai, kassai és kézsmárki áruelosztó önálló központtá alakult, a többi megszűnt, vagy az ekkor alakult Gazdasági Szövetkezetek Szövetsége vette át, amely tulajdonképpen a Központi Szövetkezet alvállalata.

A magyar szövetkezetek idegen központok kezelésébe kerültek. A hitel- és egyéb szövetkezetek — a fogyasztási szövetkezetek kivételével — a Központi Szövetkezet kezelésében maradtak, a fogyasztási szövetkezetek nagy része az áruelosztóknál, majd később áruelosztók híján nagykereskedőknél szerezték be áruszükségletüket. Az államfordulat után ugyan magyar részről is megindult egynéhány szövetkezeti kezdeményezés, amely ma már a jól megérdemelt feledés homályába merült, de 1925-ig eredményes megmozdulás nem nem történt. Három nagyobb szövetkezeti szervezkedés indult közvetlenül az államfordulat után, azonban hozzá nem értők vezetése miatt rövidesen fel kellett számolniok, kettő közülük csődbe került.

A bukás magában nem lett volna nagyobb baj, azonban a következményt még ma is érezzük, ezeken a vidékeiken a magyar falvaik népe még ma is idegenkedik a szövetkezeti mozgalomtól.

A kényszerközpont üzleti balsikerei után csak egy magyar központ tudott létesülni, ez is a legszerényebb anyagi keretek között, 1925-ben. A »Hanza« szövetkezeti áruközpont, amely Galántán székel, 1925 június 18-án alakult, Az alakuló közgyűlésen 44 magyar szövetkezet képviseltette magát, az üzletrésztőke 55.000 korona volt. Ma a központ kötelékébe 215 fogyasztási szövetkezet tartozik 240 eladási hellyel. A szövetkezeti mozgalom mai helyzetképéről! ikesőbb lesz szó.

A szövetkezeti mozgalom korlátait még egynéhány későbbi törvény szabta, illetve építette tovább. A fióktilalmi törvény után megint egy nagyobbszabású korlátozó rendelkezés történt. Az 1933. évi 44. számú törvény megtiltotta az új pénzüintézetek szervezését. Ezzel megakadt a hitelszövetkezetek szervezése. 1937 szeptemberéig, amikor a kormány Szlovákiában 50 új hitelszövetkezet létesítését engedélyezte azzal a feltétellel, hogy a szervezendő hitelszövetkezet székhelyének legalább 10 km távolságra kell lenni a járási székhelytől, továbbá a cégbejegyzés csak a minisztertanács hozzájárulása után történhetik meg. A járási székhelyeken u. i. már letelepedtek, vagy affiliáltak a nagy cseh pénzüintézetek, továbbá a Földműves Kölcsönös Pénztárak (a csehszlovák agrárpárt érdekeltségében álló hitelszövetkezetek), így ezeknek 10 km-es körzetben érdekszférát teremtettek az új rendelkezéssel.¹

A szlovákiai magyarság nemzeti vagyonában a legnagyobb veszteséget a csehszlovák földreform okozta. A földreform alapjait az 1919. évi 215. számú, úgynevezett lefoglalási törvény vetette meg. Csehszlovákia összesen 4,057.158 hektárnyi területet, az összterület 28.62 százalékát foglalta le a földreform céljaira. *A köztársaság magyarlakta területe 939.007 hektár, ebből a földreform céljaira 325.852 hektárt hasítottak ki, tehát a magyarlakta terület 34.72 százalékát. Az arány magasabb, mint az országos átlag. A parcelálás során az ottlakó magyarságnak csak a felosztott terület 20.63 százaléka jutott,* nemzeti vagyonunkból ezzel kerekén 2 milliárd korona értékű földet veszítettünk.

A legfontosabb gazdaságpolitikai törvényeket soroltuk csupán fel. A törvények legnagyobb részét még a forradalmi nemzetgyűlés hozta, amelynek sem magyar, sem német képviselő nem volt a tagja. A kisebbségek tehát nem szólalhattak fel, nem emelheték fel szavukat a gazdasági megszorítások ellen. így nem érheti őket az a vád, hogy gazdasági kérdéseinket elhanyagolták. A magyar politikai pártok, különösen a magyar kisgazdapárt (később magyar nemzeti párt) külön gazdasági alosztályt állított fel, amely azonban inkább gazdasági neveléssel, mint szervezéssel foglalkozott. A szervezésnél

¹ A szövetkezeti korlátozások magyar vonatkozásairól gazdasági életünk harmadik korszaknak ismertetésénél számolunk be.

legtöbbször balsiker volt az eredmény, mert egyszerre politizálni és gazdaságilag szervezni nálunk bizonyos körülmények miatt nem lehet. Különösen érezzük — még ma is — a gazdasági szakemberek hiányát. A keresztény magyarság nálunk még ma is idegenkedik a gazdasági pályától, holott kisebbségi életünkben ez a pálya nyújt talán a legnagyobb függetlenséget, ami viszont nemzeti szempontból bír mérhetetlen fontossággal.

A szlovákiai magyarság az államfordulat utáni néhány esztendőn át a legtöbb esetben tétlenül nézte az uralkodó nemzet gazdasági térfoglalásait. A magyarság legnagyobb része ideiglenes állapotnak, rövid ideig tartó kisebbségi életnek nézett ekkor elébe, így reménykedésében mindig abban bizakodott, hogy rövidesen fordul a kocka és minden helyrebillen. *1925-ig semmiféle nagyobb gazdasági berendezkedésbe nem, kezdett senki.* Ugyanekkor Erdélyben már régen átszerveződött a szövetkezeti mozgalom, már 5 éve működött a Hangya központ Nagyenyeden, négy éve pedig a Gazdasági és Hitelszövetkezetek Szövetsége Kolozsvárt, de az erdélyi magyar pénzüzetek tömörülése is megtörtént már. Szlovákiában \ ezzel szemben, ahol mintegy 80 magyar pénzüzet működött az államfordulat idején a hitelszövetkezeteken kívül, a pénzüzetek megszervezésére senki sem gondolt. Volt ugyan egy pártvezetőségi ülésen szó egy magyar bank felállításáról, azonban bizonyos okok miatt a terv meghiúsult. A 30 magyar pénzüzetből a húsz esztendő alatt csak 7 maradt meg magyarnak, a többi a történelmi országok nagybankjaiba olvadt és jelenleg mint ezek valamelyikének (nagyobbára a Légió Bank) fiókja, vagy affiliait intézete működik tovább. A részvénytöbbség idegen kezekre való átjátszásában a legnagyobb szerepe éppen annak a gazdasági érdecsopornak volt, amelyik a szabadelvű kapitalizmus idején még magyarnak vallotta magát és a magyar szabadelvűségnek köszönhette meggazdagodását, ma pedig oda hajolt át, ahol gazdasági érdekeit jobban látja biztosítva: a szlovákiai zsidóság az államfordulat előtt magát még magyarnak valló pénzüzeteket, gazdasági intézményeket is lelkiismeretfurdalás nélkül játszotta át az új uralkodó nemzet kezeire. Vannak tiszteletreméltó kivételek is a szlovákiai zsidóság körében, nem feledkezhetünk meg például a gerinces lévai magyar zsidóságról, amely még ma is hűen kitart magyarsága mellett. De ez a tulajdonság csak szórványos gazdasági életünkben.

Amint látjuk, az építés »korszakának« ismertetését éppen a magyar pénzüzetek megszüntetésével kezdtük. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem történt volna fejlődés is kisebbségünk gazdasági életében. Erre az időre esik a szlovákiai magyar szövetkezeti mozgalom fejlődése, lamely csodálatot váltott ki nemcsak itthon, hanem külföldön is.

A szövetkezeti mozgalom fejlődésének korlátairól már beszámoltunk. A korlátozások következménye az, hogy csak a nyugati tájakon kapott erőre a magyar szövetkezeti mozgalom, ahol 1925-ben megkezdte működését a »Hanza« szövetkezeti áruközpont, mint áruelosztó, amelynek még ma sincs meg a revíziós joga annak ellenére, hogy több mint kétszáz fogyasztási szövetkezetet tömörít maga köré. A »Hanza« működési körzete a Pozsonytól az Ipoly völgyéig terjedő vidékre terjed ki. Az alakuláskor még csak a galánta-környéki 44 magyar fogyasztási szövetkezet tartozott kötelékébe. 1925 végén 75, 1926 végén 133 — a fejlődés tovább haladt, s a tízéves jubileum idején már 186 fogyasztási szövetkezet, ma pedig már 215 fogyasztási szövetkezet tartozik a Hanzához. A fejlődés mintegy hat éve már nem a régi szövetkezetek csatlakozása útján állott elő, hanem a meglévő területen történt új szövetkezeti alakulásokkal. A fogyasztási szövetkezeteknek ezen a vidéken *kulturális szempontból* van igen nagy fontosságuk, mert csaknem minden községben kultúrházat emeltek és ezzel a SzMKE-nek siettek segítségére. A »Hanza« áruforgalma az első évben 2,222.289.95 korona volt, a tizedik évben 41 millió, 1937-ben pedig meghaladta a 60 milliót. 12 év alatt, kereken 430 millió korona áruforgalmat bonyolított le szövetkezeteivel.

A Központi Szövetkezet árukirendeltségeinek likvidálása után önállósult a kassai, zsolnai és késmárki áruelosztó, ugyanebben az időben alakult meg a »Hanza«. 1933-ban alakult meg a DZEVOS {Druzstvo zemedelskych verejnych obilnych skladist — Mezőgazdasági Gabonarártárak Szövetkeze), amely a gabonafólvásárlást látja el. 1935-ben alakul meg a NUPOD (Nákupné ústredie potravnych druzstiev — Fogyasztási Szövetkezetek Bevásárlási Központja), amely átveszi a Gazdasági Szövetkezetek Szövetségétől a nagyszombati és zólyomi áruelosztó kirendeltségeket, továbbá magába olvasztja a kassai és zsolnai önálló központokat, majd Tornaiján is kirendeltséget létesít a gömöri szövetkezetek részére. 1936 január 1-én nyílik meg a Hanza és a Nupod közös bevásárlási irodája Pozsonyban »Centrum« cég alatt, melynek vezetője a Hanza főigazgatója. Az említett központok mind a Központi Szövetkezet alvállalatai, a magyar »Hanza«-központ ellenőrzését is a Központi Szövetkezet végzi, mivel Szlovákiában csak a kényszerközpontnak van meg az ellenőrzési joga.

A magyar fogyasztási szövetkezetek egy része a Hanzában tömörül. A középszlovákiai (nógrádi és gömöri) magyar fogyasztási szövetkezetek a zólyomi és a tornajai kirendeltséghez, a keletszlovákiai szövetkezetek a kassai kirendeltséghez tartoznak. A kárpátaljai magyar szövetkezetek az ungvári revíziós központhoz tartoznak.

A Központi Szövetkezet nem vezet külön, nemzetiségi statisztikát. *A kényszerközpontnak különben nincs egyetlen egy magyar tisztviselője sem, holott a hozzá tartozó szövetkezetek egyharmada magyar.* A magyar nemzetiségű, illetve magyar ügyvitelű szövetke-

zetek megoszlása (Szlovákiában kutatásaim alapján a következő: 310 fogyasztási szövetkezet 65.000 taggal, 150 hitelszövetkezet 31.000 taggal, 14 tejszövetkezet 1500 taggal és 3 millió liter tejtermeléssel, 6 szeszfőző szövetkezet 9000 hl. szesztermeléssel, továbbá 15 különböző típusú szövetkezet (erdő-, fakitermelő, stb.). Kárpátalján 47 magyar hitelszövetkezet és 30 magyar fogyasztási szövetkezet létezéséről tudok. Így összesen 572 magyar szövetkezetünk van Szlovákia és a Kárpátalja területén. Hitelszövetkezeteink közül a legtöbb életképes, három nagyobb hitelszövetkezetünk van (»Hanza« Hitelszövetkezet Galánta, »Signum« Hitelszövetkezet Pozsony és a »Christiana« Hitelszövetkezet Kárpátalján), de több falusi szövetkezetünknek is többmillióس betétállománya van (például a vágsellyei hitelszövetkezetnek 3 millió felül). Magyar hitelszövetkezeteink betétállományát Szlovákiában és a Kárpátalján 150 millió koronára becsülhetjük. Az említett 1919. évi 210. törvény meggátol bennünket abban, hogy külön magyar hitelszövetkezeti központot létesítsünk, amelynek nagyfontosságú céljai lehetnének magyar szempontból, (eladósodott magyar földbirtokok felvásárlása, parcellázása, vagy földbérlőszövetkezetek létesítése, stb.). A szlovákiai magyar nagytőke sidegen pénzügyintézetekben helyezi le a nagyrészt tőkét, magyar bankjainkat és hitelszövetkezeteinket inkább csak a kisemberek támogatják betéteikkel.

Szövetkezeti mozgalmiunk igen hiányos. Nincsenek földbérlő, termelő, értékesítő szövetkezeteink, de ugyancsak hiányzik egy magyar kölcsönös biztosító szövetkezet is. A hiányok oka a törvények korlátozásában rejlik. Magyar központ híján nincs olyan szervezetünk, amely a szervezést végezhetné, a pozsonyi kényszerközpontnak pedig egyáltalában nem érdeke az, hogy magyar biztosító szövetkezet, vagy magyar földbérlőszövetkezetek létesüljenek. *Az erdélyi magyarság gazdasági szempontból sokkal előnyösebb helyzetben van, mint mi, mert ott a gazdasági szervezkedés egyáltalában nincs korlátozva úgy, mint nálunk.* Ennek érthető magyarázata van. A cseh nemzet három évszázadon át élte a monarchiában a másodrendű nemzet életét, tehát tágabb értelemben kisebbségi életét és megtanulta azt, hogy hogyan lehet a kisebbségeket gazdasági szempontból korlátok között tartani. De ezek a korlátok nem egyformák a köztársaság területén. A történelmi országokban a szudétánemetségnek például kezdettől fogva külön gazdasági és szövetkezeti szervezetei vannak, ott nem érvényesek azok a korlátok, amint azokat fentebb, az első évek törvényhozásánál említettem.

A szövetkezetek helyzetének rövid vázolója után rátérünk a többi magyar érdekvédelmi gazdasági szervezet ismertetésére. Az államfordulat után a vármegyei gazdasági egyesületeket feloszlatták, meglévő vagyonukat elkobozták azzal az indokolással, hogy politikai működést is folytatnak. A gazdasági érdekvédelmi szervezkedés csak 1935-ben indult meg újra, amikor megalakult a Sajóvölgyi Gazdasági Egyesület. Ezt követte a Középszlovákiai G. E. megalakulása, majd a Bódvavölgyi, Nyugat-szlovákiai, Délnyugat-

szlovákiai, Bodrogi, Csallóközi és a Garamvölgyi Gazdasági Egyesületek megalakulása, amely egy év leforgása alatt történt meg. A gazdasági egyesületek célja és feladata ugyanaz, mint az Erdélyi Gazdasági Egyesületé. Tanfolyamokat, kiállításokat, vetésdíjazásokat rendeznek, gazdasági tanácsokat adnak az egyesületek tagjainak, közös havi folyóiratot adnak ki »Gazdák Lapja« címen a mezőgazdasági kultúra fokozására. Ez év őszén minden valószínűség szerint megalakul a Délszlovákiai Gazdasági Egyesületek Szövetsége, amely magába tömöríti a nyolc magyar gazdasági egyesületet.

A pénzügyi, szövetkezeti mozgalom, gazdasági egyesületek helyzetképe után meg kellene emlékeznünk a magyar kereskedelemről és iparról is.* A magukat magyarnak valló kereskedők anyagi helyzetéről nem állíthatunk; ki teljes képet. A szlovákiai kereskedelem általában sokat szenvedett a történelmi országok áruházainak bevándorlásával, la csehországi nagyipar szlovákiai elárúsító helyeket létesített minden kis vidéki centrumban. A szlovákiai kereskedőnek tehát ezekkel kell megküzdenie, ami a legnehezebb versenyt jelenti. A nagyiparban a magyarság szerepe végtelenül csekély. Mezőgazdasági iparunk a néhány szövetkezeti szeszfőzdén kívül nincs, holott a cukorrépatermő vidék legnagyobb része magyarlakta terület.

Az utolsó tíz-tizenkét esztendő alatt gazdasági életünk bizonyos fejlődést mutat. A legnagyobb eredményeket a szövetkezeti mozgalom érte el, azonban végeredményében ezt sem modhatjuk teljesen magunkénak, mert hiszen kényszerközpontunk van, amely sohasem fog magyar célokat szolgálni. *A szlovákiai magyarság legfontosabb gazdasági követeléseinek közé éppen a szövetkezetek szervezkedési szabadsága tartozik*, tehát a korlátokat szabó törvények hatályon kívül való helyezése. A gazdasági egyesületi szervezkedés a múlt év folyamán indult meg erőteljesen, úgyhogy a nyolc gazdasági egyesületnek ma már közel 10.000 tagja van összesen.

A háziipar megszervezése most van folyamatban. Kissé nehézkes itt a szervezés munkája, mert három magyar vidéken foglalkoznak háziiparral (Komárom vidéke, Gömör és a Bodrogi), nehéz a nagy távolságok miatt egyrészt a szervezési munka, másrészt a háziipar esetleges központi irányítása és háziiparosaink tanácsokkal való ellátása, a fogyasztópiac igényeinek közlése. De reméljük, rövidesen ez a kérdés is megoldást nyer valamilyen formában. Gazdasági szaksajtónk is fejlődést mutat az utóbbi időben. Két szövetkezeti lapunk van, mindkettő kéthetenként jelenik meg. A »Hanza Szövetkezeti Újság« (Galánta) a legnagyobb példányszámú megjelenő (85.000) folyóirat, a Hanza-központ kiadása. A »Gazdasági Szemle« c. kéthetenként megjelenő folyóirat a Pozsonyi Központi Szövetkezet hivatalos lapja. A gazdasági egyesületek me-

* A magyar kereskedelemre és iparra vonatkozó adatok a »Statistika tükrében« c. tanulmányban, a 38. oldalon.

tógazdasági szakfolyóirata a »Gazdák Lapja«, amely jelenleg a leg-nívósabb szlovákiai mezőgazdasági folyóiratát (Tornaija). Prágában jelenik meg egy magyar közgazdasági hetilap, amely a csehszlovák agrárpárt érdekeltségéhez tartozó zsolnai nyomdában jelenik meg (»Hitek). Elenyésző jelentőségű az Eperjesen megjelenő »Agra« című havi mezőgazdasági folyóirat. Gazdasági irodalmunk egyáltalában nincs, a köztársaság fennállása óta csupán 11 mezőgazdasági -és gazdaságpolitikai szakkönyv jelent meg.

*

A csehszlovák köztársaság lakosságának 38 százaléka mezőgazdálkodásból él. A szlovákiai magyarság, a lakosság foglalkozási arányát tekintve, a legnagyobb részében ebbe a kategóriába tartozik. *Magyarságunk 65.3 százaléka él földművelésből.* 1921-ben a magyarság 61 százaléka volt mezőgazda, ez a szám azóta emelkedett. Egyszerű oka ennek az, hogy a magyarság kiszorult a köztisztviselői és az ipari pályákról. Ezzel szemben a cseheknek ez az arány 34 százalékról 28-ra, a németeknek 28-ról 23-ra, a szlovákoknál 62 százalékról 57-re, a kisoroszoknál £3-ról 81-re, a zsidóknál 13 százalékról 9 százalékra csökkent. A magyarság a köztársaság többi lakosságával szemben arra kényszerült az allanifordulat óta, hogy visszatérjen az olcsóbb megélhetést biztosító faluhoz. A magyar lakosság foglalkozási statisztikájának arányszáma viszont kétségtelenül igazolja azt is, hogy a köztársaságban egyetlen nemzet sem érdekelt annyira a mezőgazdasági politikában, mint a magyarság. A magyarság érdekeltsége azonban szociális szempontból kétfelé differenciálódik, mégpedig azért, mert a 65.3 százalékot kitevő magyar mezőgazdasági lakosságból csupán 38 százalék az önálló mezőgazda és ezeknek családtagja, a fennmaradó 27.3 százalék a mezőgazdasági cseléd, munkás és napszámos.

Az államfordulat utáni néhány konjunkturális esztendő után — 1928-tól kezdődően — állandóan tágult az agrárrolló egészen 1936-ig, amikor szűkülni kezdett, azonban a mezőgazdasági terményárak indexszáma még ma is jóval alatta van az ipari indexszámoknak. A konjunktúra idején a földéhes magyar paraszt olyan földvásárlásokba és beruházásokba bocsátkozott, hogy ennek következményeit még ma is nyögi. A terményárak eleinte fokozatosan, majd hirtelen estek, a 400 koronás búzaárból 80 korona lett. Az állam 1933-ban az úgynevezett intervenciós vásárlással lépett közbe, ami a gabonamonopólium bevezetésének előfutára volt. A gabonamonopólium intézménye 1934 július havában lépett életbe. Ez az intézmény. Szlovákia számára hátrányos a történelmi országokkal szemben, mert a fuvarparitást Prágához méri még ma is, így a szlovákiai magyar gazda, aki jobb minőségű gabonát termel, kevesebbet kap gabonájáért, mint a csehországi, bár a szlovákiai gabona háromnegyed része Szlovákiában kerül fogyasztásra. A gabonamonopólium csupán annyiban hozott változást,

hogy a gabonaárakat stabilizálta és a spekulációt megszüntette, visszaélések természetesen mindig vannak és lesznek is.

Csehszlovákiában igen érdekesen alakul időnként a mezőgazdasági hitelnyújtás kérdése. A mezőgazdasági hitelnél mindig érezhető a konjunktúrafolyamat. Az államfordulat utáni első időkben a tőke a mezőgazdaság felé fordult, a válság idejében, amennyiben csak tehetette, visszahúzta a piacról kinnlevőségeit, majd most az ipari konjunktúrafolyamatba kapcsolódott bele. A nagyipar, különösen a nehézipar tőkeszükséglete nagymértékben kimeríti a hitelforrásokat, így a mezőgazdaságnak nehezen jut belőle. A csehszlovák kormányoknak az utóbbi időben éppen ez okozza a legnagyobb gondokat. Egyrészt a nagytőke, másrészt a mezőgazdaság szorítja az államhatalmat. Az utóbbi segítséget kér, az előbbi érkei megvédését követeli. A gazdaadósságrendezés problémája ezért nehéz Csehszlovákiában. Románia és Jugoszlávia gyökeresen oldotta meg a nehéz kérdést konverzió útján, azonban nálunk a virágzó kapitalizmus miatt, nehéz a probléma gyökeres megoldása.

A gazdaadósságrendezés első megoldási lehetőségei balul ütöttek ki. A csehszlovák kormány a felhatalmazási törvény alapján 1935-ben 250. sz. alatt rendeletet adott ki a gazdaadósságok rendezéséről, majd az 1936. évi 76. számú kormányrendelettel a gazdakényszeregyességi eljárást honosította meg. A kényszeregyességi eljárás papíron lehetőséget nyújt az adósságok rendezésére. Azért csak papíron, mert a kényszeregyesség alá olyan tartozások tartoznak csupán, amelyek nincsenek telekkönyvi jelzáloggal biztosítva, vagy amelyeknél a hitelező hat hónapnál előbb nem szerzett végrehajtási zálogjogot. Ilyen tartozás Szlovákiában igen kevés van. A telekkönyvileg nem biztosított követelések miatt pedig nem érdemes megindítani az egyességi eljárást, mert a bírósági illetékek mérséklése ellenére az eljárás költségei felemésztk az elérhető előnyöket. Szó van már csaknem egy esztendeje a Mezőgazdasági Segélyalap intézményéről, azonban ez még mindig csak javaslat formájában fekszik a földművelésügyi minisztériumban. A javaslat szerint az alap a gazdaadósságokat konvertálni fogja és készpénzhitelt is nyújt a gazdáknak. A hitel kamata 3—4 százalék lenne. A segélyalap természetesen a bankokkal karöltve, végezné el az adósságrendezés munkáját. Nálunk azonban nehéz lesz a megoldás a csehszlovák pénzpiac egyéb érdekeltsége, merevsége és strukturális bonyolultsága miatt.

A szlovákiai magyarságnak nagy érdeke fűződik ahhoz, hogy a gazdaadósok és a hitelezők érkei kiegyensúlyozódjanak. A történelmi országokban a földbirtokok 21 százaléka adósságmentes, Szlovákiában és a Kárpátalján csak 11.4 százaléka. A köztársaságban jelenleg 370.000 mezőgazdasági üzem van eladósodva, az eladósodás összege 26 milliárd korona. Nemcsak a gazdának, hanem az egész közgazdaságnak érdeke, hogy a mezőgazdasági üzemek visszanyerjék hitelképességüket a gazdaadósságok megfelelő konvertálásával és az adósságok állami könnyítésével. Az eladósodott *mező-*

gazdasági üzem nemcsak a szükséges beruházásokat nem tudja végrehajtani, hanem annyi alkalmazottat sem tud foglalkoztatni, amennyit üzeme megkívánna. Az eladósodott üzemekben a felére csökkent a foglalkoztatottak száma, ami a falusi munkanélküliség emelkedéséhez vezetett. Szociális szempontból tehát egyrészt ezért vár sürgős megoldásra a gazdaadósságok rendezése, másrészt azért, hogy a gazdasági válság alatt, legtöbbször a gazda hibáján kívül felgyülemlett adósságoknak ne legyenek nálunk sem tartós haszonélvezői.

Az utóbbi évek folyamán a szlovákiai magyarság körében fokozódó érdeklődés nyilvánul meg a gazdasági kérdések iránt. Főiskolás szervezeteink a három egyetemi városban gazdaságpolitikai szemináriumiban képezik magukat a kisebbségi élet gazdasági részére, nyári főiskolás kongresszusaink legfontosabb problémáit az utóbbi években a gazdasági élet kérdései adták. De nemcsak a szlovákiai magyar keresztény fiatal generáció érdeklődik gazdasági problémáink és feladataink iránt, hanem úgyszólván az egész szlovákiai magyar társadalom. Törvényhozóink parlamenti felszólalásainak több mint a fele gazdaságpolitikai vonatkozású, városainkban gazdaságpolitikai előadások hangzanak el, tudatára ébredtünk annak, hogy; a nemzeti öntudat legjobb ápolószere a gazdasági jólét, ezt pedig csak *gazdasági felvilágosodottsággal és magyar gazdasági öntudattal érhetjük el*. Népünk előtt a cseh nemzet államfordulat előtti gazdasági munkáját, továbbá a szudétánémet nép gazdasági erőfeszítéseit szoktuk ismertetni. A magyar nemzeti öntudat mellé gazdasági öntudatot kell öntenünk népünkbe, hogy a magyarság gazdasági erejének tudatában legyen és tudja azt, hogy mi a kötelessége a kisebbségi gazdasági élet felépítésében. A kisebbségi életközösségben a gazdasági élet nemcsak anyagi, hanem lelki és erkölcsi tényezők erejének és hatásainak is a színtere. Itt nehezebb a gazdasági munka, mert mi nem térhetünk le a nemzeti lelkiismeret és a keresztény erkölcs útjáról, az egyesek gazdálkodása a nemzeti közösségre kiható tény. Ezért áll nehéz feladatok előtt az a fiatal nemzedék, amely a szlovákiai magyarság gazdasági életének felépítésében részt akar venni.

Hantos László.